

Uvodna beseda

Spoštovani!

Sto let je minilo od rojstva akademika Janeza Stanonika, a zdi se, kot da bi ravnokar še dihal in deloval med nami. V zavesti naše kulturne zgodovine ostaja za trajno živ kot učenjak z veljavnimi mednarodnimi referencami, a gotovo vsaj toliko živi tudi še v številnih osebnih spominih. S hodnika ljubljanske Filozofske fakultete, kjer smo bili umetnostni zgodovinarji sosedje z germanisti, se ga še živo spominjam kot zadržanega, a zelo ljubeznivega, rahlo nasmehljanega in iskrivega gospoda, ki se je zelo rad pogovarjal; rad pa je razpravljal, vedno le o kulturnozgodovinskih vprašanjih, rahlo sključen in s klobukom na glavi, tudi med srečanji in skupnimi potmi na cesti, kadar se je vračal s fakultete, kjer se je na križišču ustavil in se še naprej pogovarjal, kot da se mu nikamor ne mudi, ker ga je vedno zanimalo vse, kar se je pri nas dogajalo v razkrivanju kulturne preteklosti v znanstvenih in kulturnih krogih.

Na svet je očitno gledal z obronkov zelo širokega kulturnega obzorja, značilnega za nekdanje vsestransko izobražene generacije, kot da bi mu bil študij germanskih jezikov predvsem vodnik do umetnosti, do literature, ki jo je proučeval, in nasploh do doumevanja vsega dogajanja v starih časih na našem ozemlju, a ne le na njem. Privlačilo ga je razkrivanje stikov med narodi, zanimale pa so ga tudi vezi med literaturo in likovno umetnostjo ter narodopisjem, na primer Ruskinom in preraphaeliti, razkrival je simbolizem najstarejše slike kralja Arthurja in odmev romanc o njem v slovenskem ljudskem kulturnem izročilu, preučeval pa je na primer tudi zgodovino mrtvaškega plesa v Sloveniji, ki je pomembno navzoč tudi v naši likovni ustvarjalnosti, ter razpravljal o kosezih ali filološko analiziral besedilo srednjeveškega ljubljanskega glosarija.

Iz svoje specifične germanistične perspektive je razširjal poglede na slovenski kulturni prostor, v katerem je v srednjem veku nastajala tudi nemška literatura, zato je napisal temeljno razpravo o ostankih starega nemškega slovstva na Kranjskem ter raziskoval *Parsifala* Wolframa von Eschenbacha, povezanega tudi z našimi kraji; a ga je zanimalo tudi mnogo poznejše nemško pesništvo Anastazija Grüna.

Raziskoval pa je tudi sledi slovenske kulture v širšem germanskem in anglo-ameriškem svetu oziroma vlogo tjakaj izseljenih Slovencev, kakršni so bili v že oddaljeni preteklosti jezuit in pesnik Marko Anton Kappus, čigar korespondenco je analiziral, ali prvi slovenski utopični socialist Andrej Bernard Smolnikar, o čigar vplivu na Longfellowa je pisal, torej nenavadna osebnost, ki jo je pozneje vključil v eno svojih dram akademik Drago Jančar; pisal pa je tudi o samem Smolnikarju in Valentinu Vodniku, in pritegnil ga je tudi v Ameriki živeči

politik Anton Fister. Zanimal se je za poznejšega ameriškega Slovenca Louisa Adamiča in organiziral o njem odmeven simpozij ter se zatem tudi intenzivneje ukvarjal s kulturo in umetnostjo slovenskih izseljencev, ki so ohranjali in negovali slovenski jezik in bogatili slovensko literaturo daleč od domovine, vse od prvega v ZDA natisnjenega Vodnikovega verza iz »Ilirije oživljene« in drugih zgodnjih slovenskih tiskov pa do novejših časov, tako da je pojem slovenstva razširil tudi v okrilje neslovenskih dežel. Vsa vprašanja naše navzočnosti v svetu so ga tako zanimala, da sem mu moral po zagovoru disertacije Irene Mislej o delu slovenskih arhitektov v Argentini za vselej posoditi besedilo, potem ko se je za njene rezultate takoj že ustno pozanimal, kot da bi hotel vedeti prav vse, kar je bilo kdajkoli dognano o delu Slovencev onkraj naših meja, pa tudi o navzočnosti tujih osebnosti na naših tleh. Tako je raziskal tudi zgodovinska ozadja za potovanje kapitana Johna Smitha, ustanovitelja prve angleške kolonije na ozemlju Združenih držav, skozi Slovenijo na začetku 17. stoletja, preučeval pa je tudi potovanje pesnika Longfellowa skozi Slovenijo leta 1828, pri čemer se spomnimo na potovanje slikarja Turnerja skozi Slovenijo, ki ga izpričuje ohranjena skicirka in bi ga gotovo prav tako pritegnilo, a ne vem, če je že vedel zanj. Zato je tudi več kot razumljivo, da ga je med študijem v tujini posebej pritegovalo delo v knjižnicah, bogatih z raritetami, in v Britanskem muzeju.

Vse to izpričuje, kako mu je njegova velika studioznost razpirala zelo širok razgled po svetu, ki je vključeval celotno kulturno dejavnost na slovenskem ozemlju kot tudi navzočnost slovenske kulture na tujih tleh, kar hkrati kaže tako na smisel za zgodovino na Slovenskem, ki jo je bogatila tudi tujejezična kultura, kot tudi na veliko privrženost slovenski domovini, ki je vsaj v duhovnem smislu zanj segala tudi daleč onkraj oceanov.

Stanonikov pomen je bil tudi še mnogo širši, saj se ni omejeval le na razkrivanje slovensko-germanskih kulturnih stikov in razmerij, sprva slovensko-nemških in zatem predvsem slovensko-angloameriških, pri čemer se je v marsičem izkazoval celo kot pionir. Že med svojim zgodnjim celoletnim študijem ob koncu 50. let v Ameriki, na Berkeleyju in Harvardu, se je očitno tako izpopolnil in pokazal tolikšno raziskovalno invencijo in zanimanje, da se je kmalu uveljavil tudi v mednarodnem krogu učenjakov, ki preučujejo svetovno literaturo, ker so njegove razlage umetnin postale tudi najširše relevantne. V brezbrežju germanske, zlasti angleške in ameriške književnosti 19. in 20. stoletja je bil tako suveren, da se je potapljal v globino njenih oceanov kot slavni Melvillov kit Moby Dick, ki ga je kitolovec Stanonik zasledoval zgolj z blagodejno harpuno svojega velikega znanja, saj je v angleško pisani knjigi o mitologiji in simboliki belega kita ob pojasnjevanju geneze tega slavnega romana z vključitvijo ljudske tradicije pritegnil tudi nove vire zanj, kar je pomenilo, kot je napisal pobudnik današnjega simpozija izredni član SAZU

prof. Igor Maver, novost tudi za amerikaniste v ZDA, ki Stanonikovo delo še danes citirajo.

Kot smo lahko slišali leta 2014 na akademjski žalni seji za današnjim jubilentom, se je akademik Stanonik močno zanimal tudi za etimologijo, saj je v zadnjem času strastno razreševal zlasti vprašanja o izvoru besedja, kar je po svoje prav tako izraz strastnega zanimanja za nekdanje s poznejšimi dogajanjemj prekrute kulturne stike in preplete; še posebej pa naj bi iskal, kot se je takrat slikovito spominjal akademik Janez Orešnik, jezikovna pričevanja o navzočnosti nekdanjih Langobardov na današnjih slovenskih tleh.

Tako se potrjuje že prvi, najsplošnejši vtis, ki ga je lahko dobil človek med srečanjem z akademikom Stanonikom, da je bil Janez Stanonik v resnici vsestranski učenjak, ki je tudi ob tem, ko je bil posebej usmerjen v razkrivanje in vzpostavljanje stikov in povezav, presegal omejitve zgolj domačih problemov in je ljudem celo že ob priložnostnih srečanjih tudi z na videz drobnimi opažanjmi lahko razširil obzorja do nepričakovanih spraševanj o prepletanju duhovnih tokov, poteh vznemirljivih iskalcev in brezbrežni navzočnosti slovenskega jezika in duha.

Živel je v nekakšni duhovni izolaciji in odmaknjen v duhovnem kozmosu, ki je vsaj na prvi pogled videti v vseh pogledih oddaljen od banalne vsakdanjosti ali sprva celo kuriozen, tako kot stara nemška literatura na naših tleh ali kot so nam oddaljeni slovenski pisci z drugih kontinentov; hkrati pa se je samoniklo in suvereno posvečal tudi znamenitim angleško pisanim umetniškim delom, ki segajo v osrčje ameriške literature in so last vsega človeštva.

Z vsem tem je povezoval širokopoteznost in smisel za pomenljivost detajlov – nasploh je veljal za izjemno temeljitega – in je razširjal poglede na različne humanistične znanstvene stroke, ki jih je smotrno povezoval, ob tem pa bil tudi uspešen in zavzet organizator. Kot naslednik profesorja Jakoba Kelemine, pri katerem je doktoriral, je bil dolga leta odločilen usmerjevalec oddelka za germanistiko na Filozofski fakulteti, priljubljen redni in gostujoči predavatelj in zelo spoštovan profesor, ki je, kot govori hvalevredno izročilo, menda edini od profesorjev dopuščal, da so študentje anglistike lahko pisali diplomska dela o angleški literaturi tudi v slovenskem jeziku, pri študentih pa je bil menda tako spoštovan, da so se trudili čim bolje pripraviti za izpit že zaradi rešpekta do njega. Naravno je, da je bil na Univerzi tudi predsednik Odbora za mednarodne povezave, bil je ustanovitelj in dolgodesetletni urednik revije za zahodnoevropske in ameriške študije *Acta neophilologica*, član uglednih mednarodnih znanstvenih združenj, sodelavec in veljak v vrsti institucij, med drugim ustanovitelj in upravnik inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije pri ZRC SAZU in na Filozofski fakulteti tudi skrben in ljubezniv dekan. Glede na vse to znanstveno srečanje ob akademiku Janezu Stanoniku zagotovo ni zgolj vljudnostna ali jubilejno dolžnostna gesta, ampak je spomin nanj več kot zaželen, saj bo

z napovedanimi izbranimi poglavji ponovno ali v novi luči predstavilo širino njegovih raziskovalnih področij, segajočih v območja različnih humanističnih ved, in zajelo razpon časovnih obdobjih od karolinških časov vse do 20. stoletja; s tem pa bo gotovo osvetlilo tudi z njimi povezano vsekakor nekoliko skrivnostno Stanonikovo osebnost, katere pustolovska fantazija se je s trezno natančnostjo usmerjala v historično preverljivo realnost, po kateri je plovel Stanonikov radovedno raziskovalni duh, razprostrt nad časi in kontinenti.

Ob začetku današnje prireditve vas v imenu Slovenske akademije znanosti in umetnosti vse lepo pozdravljam. Zahvaljujem se vam za navzočnost, referentom pa za naklonjeno sodelovanje, z željo, da bi počastitev spomina na spoštovanega akademika Janeza Stanonika, za marsikoga od njegovih nekdanjih sodelavcev ali prijateljev dragega Nonija, prispevala k oživitvi zavesti o širini njegovih zanimanj in dragocenosti njegovega delovanja za našo in svetovno znanost in umetnost.

Akademik Milček Komelj, podpredsednik SAZU

Ljubljana, 29. septembra 2022